

سال ۸۸
سال اصلاح الگوی مصرف

تقدیم به:

پیشگاه گل سرسبد آفرینش، پیامبر خاتم و رسول
رحمت حضرت محمد مصطفی (ص) ویگانه در
مکنون الهی، بهجت و سرور قلب پیامبر سبب
آفرینش جهان هستی حضرت زهرا (س).
امید است انشاء... در سال اصلاح الگوی مصرف
مورد توجهات خاص قطب عالم امکان، آخرین
ذخیره الهی حضرت بقیه ا... اعظم (عج) و نیز مورد
شفاعت آن عزیز قرار گیرد.

موضوع پژوهش: بهینه سازی الگوی مصرف

زیر نظر نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در
دانشگاههای آزاد اسلامی استان اصفهان

استاد راهنما:

سرکار خانم فرشته منانی

«پژوهش گران»

جمعی از دانشجویان دانشگاه

« کانون قرآن و عترت خواهران »

زمستان ۱۳۸۸

مقدمه

با توجه به شکل پذیری رفتار فردی و اجتماعی مردم از دین و تأثیر ملموس و انکار ناپذیر آموزه های دینی بر کم و کیف مصرف بررسی و کاویدن آن از این نگاه نیز دارای اهمیت فراوان است.

مصرف نکردن در معنای عادی و هنجار آن یعنی استفاده درست و به اندازه از منابع طبیعی برای زنده ماندن و زندگی کردن.

اصلاح الگوی مصرف نیز عبارت است از نهادینه کردن روش صحیح استفاده از منابع کشور به طوری که سبب ارتقاء شاخص های زندگی مردم و کاهش هزینه ها شده و از این منظر زمینه ای برای گسترش عدالت عمومی است.

از طرفی لزوم مصرف بهینه باعث شده تا علاوه بر پیشرفت علمی ناشی از ارتقای فناوری در طراحی و ساخت وسایل و تجهیزات بهینه مطابق با استانداردهای جهانی، فرصت توضیح مناسب منابع و پیشرفت در بخش هایی که کمتر مورد توجه قرار داشته نیز فراهم شود. نکته قابل تأمل آن است که اصلاح مصرف با اصلاح الگوی مصرف تفاوت داشته و نباید آن دو را با هم خلط کرد. در ابتدا سخن از کاهش مصرف مردم نیست، چرا که اصلاح مصرف، یک مبحث مدیریتی است و لذا اصلاح لزوماً به معنای کاهش نیست. حتی در ارتباط با واژه الگو نیز منشأ بسیاری از رفتارها به مردم بر نمی گردد و نظام مدیریتی آنها را ایجاد کرده است.

ارائه الگوی صحیح و اصلاح الگوی موجود به معنای حفظ، تقویت، ساماندهی ظرفیت ها و امکانات بی پایان کشوری است که می خواهد در دوره معاصر، تمدن اسلامی را بازسازی و جامعه نمونه ای را برای ارائه به دیگر جوامع معرفی کند. ارائه الگوی صحیح مصرف به معنای ارائه الگوی مدیریت و نظارت در سرمایه ها و منابع ملی و توزیع در عرصه آن نیز هست که در آیاتی از قرآن به آن اشاره کرده است.

خداوند به صراحت در آیه ۱۰ سوره اعراف از تسلط و مالکیت و حکومت انسان بر زمین و بهره مندی وی از انواع مواهب سخن گفته و از وی خواسته تا با بهره گیری درست و مناسب از این نعمت ها در مسیر کمال و تعالی گام بردارد و سپاس و شکر عملی و حقیقی را به این شکل ابراز و اظهار کند. در ضمن از آنجا که هر گونه فعالیت و تصرفی در هر یک از بخش های مربوط به تولید، مبادله و مصرف در رشد و شکوفایی اقتصادی بسیار مؤثر است، از نظر قرآن تبیین شده است.

ارائه یک الگوی صحیح در جامعه است که باید تصویری جامع و گویا، بی هیچ اعمال سلیقه ای از الگو ارائه شود.

مصرف گرایی یکی از پدیده های اقتصادی است که پس از انقلاب صنعتی رونق چشمگیری پیدا کرد. مصرف گرایی به صورت اخص آن در بین کشورهای صنعتی و کشورهای در حال توسعه عمدتاً بعد از جنگ جهانی دوم رواج پیدا کرد.

دولت و صاحبان صنایع ابتدا در کشورهای صنعتی و بعد در کشورهای در حال توسعه، انسان را به عنوان یک ماشین مصرف کننده مد نظر قرار دادند تا از این رهگذر به اهداف اقتصادی که همانا افزایش منافع شخصی خود است، نائل شوند.

بنابراین مصرف گرایی ضامن چیزی جز نیازهای کاذبی نیست که در خدمت صنایع و کشورهای صنعتی قرار گیرد، البته انسان، خود از لحاظ روانی آمادگی برای راحت طلبی، تجمل پرستی و حتی متمایز کردن خویش از افراد دیگر با در اختیار گرفتن کالاها و خدمات بیشتر دارد تا بدینوسیله شکاف بین خود و سایر گروه های جامعه به وجود آورد و از این شکاف برای تثبیت وضعیت اجتماعی خود استفاده کند.

از آن جا که مصرف گرایی برداشت از اندازه هر فرد از منابع نادر و کمیاب خانواده است، به ناچار این موضوع باعث فشارهای متعددی بر خانواده خواهد شد. به علاوه منبع کسب درآمد، عامل اساس برای روحیه مشرف گرایی خواهد بود. بدین صورت درآمدهای کلان که از طریق کسب رانت های مختلف شده باشد، به خاطر این که از طریق تولید حاصل نمی شود، روحیه مصرف گرایی را نیز سریع تر رواج می دهد.

تعیین نام اصلاح الگوی مصرف برای سال جدید توأم با تعیین شفاف اهداف راهبردی نظام در دهه چهارم، یعنی اصل الگوی مصرف را باید از ابعادی چند جانبه نگریست. مفهوم اصلاح الگوی مصرف، مصادیق مصرف نادرست و ریشه های مصرف گرایی از جمله این ابعاد هستند. پدیده مصرف گرایی و اسراف در نقطه مقابل مصرف بهینه قرار گرفته است. مصرف گرایی یا به عبارتی اسراف، آفت ها و آسیب های فردی و اجتماعی از مشکلاتی است که واقعاً باید حل شود و به آن رسیدگی شود.

در عصری که اکثر مردم متمدن و آگاه آن همواره به فکر نگهداری و صرفه جویی انرژی و منابع آن اعم از انرژی های نفتی، الکتریکی، گرمایی، خورشیدی و ... هستند، باید برای ما بسی مایه تأسف باشد که اکثر سازندگان و مصرف کنندگان نسبت به این امر مهم یعنی حفظ و صرفه جویی انرژی و منابع آن بی تفاوت و سهل انگارند و برای هر روشنفکر ایرانی باید القاء شود، صرفه جویی در مصرف انرژی در بخشهای مختلف بستری مناسب برای توسعه اقتصادی و صنعتی نمودن کشور و در نهایت یک فرصت بزرگ ملی به نسل حاضر و آینده خواهد بود. صرفه جویی در انرژی نیاز به داشتن یک روش و آیین نامه خاص نیست. بلکه هر ایرانی فهیم، آگاه و خلاق می تواند در سوخت و سوز ماشین آلات، کار کرد بهبود ماشین آلات، عدم اجرای صحیح فرآیند یک دستگاه مصرف کننده انرژی، نکات صرفه جویی ساز را کشف و آن را در عمل پیاده نماید. یکی از منابع انرژی عظیم و رایگان که توسط خداوند به ما عطا شده است، انرژی خورشیدی می باشد که می توان از آن برای مقاصد مختلفی نظیر تولید نیروی برق، ساخت نیروگاه، تأمین منابع حرارتی و برودتی ساختمان ها از آن مدد جست.

با کاهش مواد سوختی مانند نفت، گاز طبیعی و زغال سنگ، تلاش محققین در جهت تولید انرژی از منابع دیگر، رو به افزایش است. بشر در طی سالهای متمادی برای تأمین انرژی مورد نیاز خود و به خصوص قطع وابستگی به مواد نفتی از عوامل فیزیکی مانند، باد، موج، جزر و مد دریا، انرژی خورشیدی، انرژی هسته ای استفاده کرده است؛ ولی با توجه به ضایعات نیروگاه های اتمی که بیشترین مقدار انرژی را می توانند تولید کنند، دانشمندان برآنند تا از طریق مطمئن تری انرژی مورد نیاز بشر را تأمین کنند. استفاده از بیوتکنولوژی و روش های آن دریچه ای جدید از چگونگی استفاده از مواد بیولوژیکی موجود در طبیعت مانند جنگلها، باقی مانده های حیوانی و کشاورزی و ضایعات صنعتی را برای تولید انرژی، به روی انسان گشوده است.

• کشور ما به عنوان سرزمین انرژی همواره دلخوش به این تصور ذهنی بوده است که مزیت اصلی آن، انرژی است و می تواند در سایه ی این مزیت، صنعت و خدمات خود را رشد دهد، غافل از آن که تبدیل مزیت نسبی انرژی به مزیت رقابتی که ارزش واقعی برای صنعت و خدمات خلق نماید، درگروی کسب و ارتقای دانش و تکنولوژی است. مصداق بارز این مدعا استفاده صنعت ما از تکنولوژی هایی است که فراتر از نمونه های مشابه در کشورهای توسعه یافته، انرژی مصرف می کنند که در نتیجه بی آن، علی رغم قیمت پائین تر انرژی در ایران، هزینه مشابهی برای انرژی در سبد هزینه ی تولید پرداخت می شود. در رویکردی نوین سعی نموده با ایفای نقش مدیریت دانش بومی در حوزه ی بهینه سازی مصرف انرژی، سطح دانش ملی در این حوزه را ارتقاء بخشد، چرا که در حال حاضر روش ها و تکنولوژی های فراوانی جهت بهینه سازی مصرف انرژی توسط شرکت های داخلی و خارجی ارائه گردیده است که اغلب با روش های تبلیغاتی و نه به صورت علمی به تشریح محصولات و خدمات خود پرداخته اند، در عین حال تجارب فراوانی در بهینه سازی انرژی در سطح صنعت وجود دارد که با اندکی همت، امکان مستندسازی و انتشار آنها قابل تحقق است، با رویکردی علمی، تکنولوژی و روش های مختلف می توان بهینه سازی مصرف انرژی را ارزیابی نموده و با شناسایی منابع دانش، و زمینه را برای انتشار آن فراهم ساخت.

کتاب حاضر گامی است هرچند کوچک در جهت بهینه سازی الگوی مصرف که به همت و تلاش کانون قرآن و عترت (ع) خواهران، این واحد دانشگاهی و گروهی از دانشجویان ساعی و پرتلاش گردآوری گردیده است.

در پایان توفیق روزافزون تمامی منتظران حکومت عدالت گستر حضرت مهدی (عج) را از خداوند منان خواستاریم.

با تشکر فرشته منانی

عضو هیئت علمی گروه معارف اسلامی

دانشگاه آزاد اسلامی واحد خوراسگان

فصل اول: مبانی فلسفی نظام اقتصادی

- نظام اقتصادی
- مبانی نظام اقتصادی
- مبانی مکتبی نظام اقتصادی
- اهداف نظام اقتصادی
- دو دیدگاه در نظام اقتصادی
- خداشناسی
- رابطه خدا با جهان طبیعت
- رابطه خالقیت
- رابطه ربوبیت
- رابطه مالکیت

- رابطه احاطه و سلطه
- رابطه قیومیت
- رابطه خدا با انسان
- رابطه هدایت
- رابطه رزاقیت
- جهان شناسی
- تأثیر جهان شناسی لیبرالیسم بر اقتصاد
- هدفمندی جهان
- حرکت به سوی خدا
- همه چیز برای انسان
- برخورداری از خزاین غیبی
- برخورداری از نظام علی و معلولی
- انسان شناسی

- انسان شناسی از دیدگاه لیبرالیسم
- خویش مالکی
- ارضای امیال نفسانی، انگیزه و هدف اقتصادی
- عقل در خدمت امیال
- جامعه شناسی
- نظریه اصالت فرد و آثار اقتصادی آن
- نظریه اصالت فرد و جامعه و دیدگاه امام علی(ع)
- خلاصه

خلاصه فصل اول:

نظام اقتصادی نظامی است که رفتارهای اردی انسان را در سه حوزه تولید و توزیع و مصرف بیان می‌کند. رفتارهایی مثل پس انداز، سرمایه گذاری، تولید و توزیع در رفتار انسان با مبانی فلسفی و همچنین مکتبی تنظیم می‌شود. تفاوت این دو نوع مبانی در این است که اولی بود و نبود ها را بیان می‌کند و دومی باید ها و نباید ها را. از نظر دیدگاه فلسفی دو نوع نگرش وجود دارد؛ یکی لیبرال سرمایه داری و دیگری اسلام. در دیدگاه اول خداوند را خالق جهان و انسان می‌داند اما به نحوی که آنها را خلق کرده و خودش به کناری رفته و همه امر را به دست انسانها سپرده تا به هر قسم که تشخیص دادند عمل کنند ولی در دیدگاه دوم خداوند، جهان و انسان را هم خلق کرده و هم خودش دائماً امور آنها را تدبیر می‌کند و گویا در متن جامعه و جهان حضور دائمی و مؤثر دارد. بر خلاف دیدگاه اول خداوند با جهان و انسان روابطی دارد که به این نحو خلاصه می‌شود. او خالق همه موجودات مادی و غیر مادی است و معبود همه موجودات و از همه انسان ها به طور مؤکد خواسته است که او را عبادت کنند و با عبادت و اجرای دستورات الهی زمینه سعادت خود را فراهم نمایند. او مدبّر همه عالم است و ربوبیت کامل را دارد و از بالا به پایین تمام هستی را اراده می‌کند و کلّ هستی در اختیار و تدبیر اوست و این تدبیر به نوعی است که انسان را نیمه زمینی و نیمه آسمانی ایجاد کرد. و رفتن به سوی توحید و معنویت را هدف قرار داده است. او مالک حقیقی است. زیرا آن را خلق کرده است و تمام آنچه در زمین و آسمانها است از آن اوست و سلطه و حاکمیت تام در عالم هستی دارد و از همه امور به طور مطلق، دقیق و کامل آگاه است و احاطه تام به تمام عوالم مادی و مجرد دارد. او نظام هستی را برپا کرده و نگهدارنده آن است و حتی نگهداری پرندگان در هوا هنگام پرواز را به خود نسبت داده است. در مورد انسان دو نوع هدایت را به عهده گرفته است، تکوینی و تشریحی. اولی به این معناست که زمینه فعلیت یافتن استعداد های انسان را فراهم کرده است و در این زمینه کمبودی نیست، یعنی هر انسانی به شکلی خلق شده که می‌تواند در صورت تمایل به کمالات گوناگون علمی و عملی دسترسی پیدا کند گاهی در این موارد کوتاهی شده، مقصر انسان است.

خداوند رازق همه موجودات است و انسان هم جزء آنها است. تمام چیزهایی که بشر به آنها نیازمند است خلق کرده و از انسان خواسته است که آنها را تکمیل کند.

مثلاً زمین، آب، معادن و... را ایجاد نموده و تلاش برای بهره برداری بهینه را از انسان خواسته است و تنبلی هیچ کس را بر نمی تابد و فرموده جوان بیکار و پر خواب مورد غضب من است و برای تکمیل وسایلی که نیازهای انسان را بر طرف کند دست خداوند باز است و بر خلاف اعتقاد یهود که می گویند دست خدا بسته است یا اینکه می گویند ما غنی هستیم و خداوند فقیر. جهان شناسی لیبرال گر چه خداوند را نفی نمی کند اما او را کاره ای هم نمی داند و معتقد است که برنامه ای برای انسان ندارد و انسان خودش باید تصمیم بگیرد و انسان به هیچ نهادی جوابگو نیست و به هر طور که منافع فردی اقتضا کرد طبق قوانین موضوعه کشوری می تواند از مواهب اقتصادی بهره مند شود و قوانین نیز به دست همین سرمایه داران تصویب می گردد و رفاه عمومی و تکامل معنوی بشر جزء آن نیست و حدّی در جهت بهره برداری خود از مواهب اقتصادی وجود ندارد. جهان شناسی دینی بر خلاف لیبرالیسم، جهان را هدفمند می داند که برای مقصد خاصی به وجود آمده و ابدیت مقصد اصلی است و حرکت انسان ها باید طوری تنظیم شود که غیر از رفاه عمومی مردم و پیشرفت بشریت در زمینه علم و تکنولوژی در همه زمینه های مورد نیاز، همه انسان ها را به سوی مبدأ اعلی رهنمون باشد.

بهترین موجود از دیدگاه دین، انسان است و به بالاترین مقام که ملاقات با خداوند است می تواند برسد و همه چیز برای انسان و تربیت اوست و رزق انسان غیر از منابع زمینی، منابع آسمانی نیز دارد. و دیدگاه انسان را وسیع می کند.

مثلاً توکل بر خداوند، انفاق به دیگران، اخلاق نیکو، ارتباط با خویشاوندان و امثال آن، زمینه وسعت رزق را فراهم می کند و علت این امور آن است که کلّ عالم و منابع آن که اقتصاد را می سازد، از آسمان فرود می آید که در دست خداوند است. انسان در این جهان باید آزمایش شود و این آزمایش در طول زندگی و در همه صحنه ها و از جمله اقتصاد است و در همه امور انسان باید به یادابديت خودش باشد که در اخلاق انسان هم بسیار مؤثر است. نظام عالم بر اساس علت و معلول است و از اسباب نباید غافل بود. پس گوشه گیری و تن پروری و امثال این امور مردود است و به طور خلاصه موارد زیر جهان بینی دینی را بیان می کند:

کلّ هستی لحظه به لحظه از خداوند فیض می گردد و به مشیّت و اراده او اداره می شود.

جهان هدفمند است و همه انسان ها برای تقرّب به او خلق شده اند.

بازگشت همه به سوی خداست (إِنَّا لِلّٰهِ وَاِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ)

جهان منابع مادی و معنوی هر دو را دارد.

جهان محل کشت، یعنی اعمال و اخلاق، و جهان آخرت محل برداشت است.

کل هستی بر اساس قانون علیّت اداره می شود و خداوند علت العلل است.

با توجه به تفاوت دو دیدگاه دینی و لیبرال، اقتصاد تنظیم می گردد و هر کدام پیامدهای خاص خود را دارد، چون اهداف دینی هیچ کدام در نظام لیبرال سرمایه داری وجود ندارد، پس نتیجه عمل کرد آنها را به طور طبیعی به صورت دیگری خواهد بود و توجه به هیچ کدام از امور شش گانه بالا مورد نظر آنها نیست و جمع سرمایه برای فرد و اهمیت دادن زیاد به مالکیت فردی وحتی در اختیار داشتن کل جهان مادی باز گذاشته و به طوری عمل کرده و می کند که نه رفاه مردم مورد نظر آنهاست و نه تکامل معنوی. و همه چیز فقط زمینه ساز سود بیشتر آنها باید بشود و با هر صدائی که مخالف این وضع باشد به جدیّت مقابله خواهند کرد و جنگهای جهانی و منطقه ای و استعمار و مانند آن دلیل واضح و ملموس آن است.

فصل دوم: فقر و غنا

- واژه شناسی
- فقر نسبی و مطلق
- پیامدهای فقر و غنا
- آسیب شناسی فقر
- ۱- آثار فردی
- ۲- آثار اجتماعی
- عوامل فقر
- عوامل غیر اختیاری

- عوامل اختیاری
- ۱- عوامل شخصی
- ۲- عوامل غیر شخصی
- عوامل گروهی
- عوامل اجتماعی
- راه های فقر ستیزی
- وظایف دولت
- ۱- تنظیم بازار
- ۲- افزایش کارآمدی سیستم مالیاتی
- وظایف اغنیاء
- خلاصه
- منابع

خلاصه فصل دوم

واژه فقر به معنای شکاف و فاصله و واژه غنا به معنای بی نیازی است. فقر به دو گروه نسبی و مطلق تقسیم می شود. فقر مطلق یعنی عدم توانایی برای برطرف کردن نیازهای اساسی مثل غذا، لباس، پناهگاه و بهداشت.

فقر نسبی به معنای عدم توانایی در فراهم آوردن معیارهای زندگی عادی است. فقر پیامدهایی دارد که شامل آثار جسمی و روانی و آثار فرهنگی- اجتماعی است. فقر هم باعث بیماریهای جسمی و روانی می شود و هم موجب انزوا، پرخاشگری، ناهنجاریهای اجتماعی و ضعف اعتقاد می شود. عواملی که باعث فقر می شود شامل عوامل اختیاری و عوامل غیر اختیاری است.

عوامل غیر اختیاری مانند عوامل طبیعی مثل سیل، زلزله و یا ناشی از نظام های اجتماعی ناصحیح می باشد.

عوامل فردی اختیاری مانند سستی و تنبلی، بی برنامه‌گی، فقر نمایی، تکدی گری، ارتکاب گناه، رعایت نکردن بهداشت و نارسایی اندیشه ها و عوامل گروهی اختیاری مانند کسب نامشروع و ترک تکافل عمومی و صفات ناپسند.

عوامل فقر از دیدگاه پیامبر اسلام شامل سبک شمردن نماز، بیحرمتی به خرده های نان، با عجله از مسجد بیرون آمدن، دروغ گفتن، تکبر، و لخرج بودن، لعن و ناسزا گفتن به اولاد، نشستن بر آستانه در و ... می باشد.

راه های فقر ستیزی ۳ حیظه دارند.

وظایف دولت که شامل تنظیم بازار و افزایش کارآمدی سیستم مالیاتی است.

تنظیم بازار وظیفه ای که خود به ۳ دسته تقسیم می شود:

- ۱- جلوگیری از انحصار
- ۲- تنظیم ساختار مالکیت ها
- ۳- آموزش محرومان

افزایش کارآمدی سیستم مالیاتی که روشهای زیر را شامل می شود:

لزوم برنامه های محرومیت زدایی کارآمد، رعایت اصل تساوی، حسابرسی دقیق، صرفه جویی در هزینه های دولتی، سرمایه گذاری دولتی و مالیاتهای ثابت و متغیر.

وظایف اغنیا است، شامل ادای حقوق فقیران، سرمایه گذاری و ایجاد اشتغال است.

وظایف مستمندان شامل کار و تلاش، پرهیز از اظهار تنگدستی و تنظیم خانواده می باشد. امام علی(ع) فقرا را به کار و تلاش دعوت می کند و اجتناب از در یوزگی و اظهار فقر را برفقیران لازم می داند. از دیدگاه ایشان تنظیم خانواده نقش موثری در تنظیم ساختار نیازهای فردی دارد.

وظایف اغنیا که یکی از آنها ادای حقوق فقیران است. خداوند سبحان روزی فقیران را در اموال توانگران مقرر داشته است، پس هیچ فقیری گرسنه نمی ماند مگر آنکه توانگری حق او را از او باز دارد، و خداوند تعالی توان گران را بدین سبب بازخواست کند.

انفات در کوتاه مدت، درمان مناسبی برای زدودن بیماری فقر است، اما ایجاد اشتغال با برخورداری از کارآمدی لازم در پیش گیری از ظهور فقر در آینده، همراه با کاهش بیکاری و کاستن فاصله طبقاتی، امنیت اقتصادی را نیز تضمین می کند.

باامید به اینکه مسائل مربوط به فروغنا درجهت تهیه سازی الگوی مصرف قرار گیرد.

فصل سوم: زهدورزی و قناعت

- واژه شناسی زهد
- زهد در لغت
- زهد در دانش اخلاق
- زهد در کلام حضرت امیر(ع)
- واژه شناسی قناعت
- ارتباط زهد و قناعت
- اقسام زهد و مراتب آن
- زهد مثبت و زهد منفی
- تفاوت زهد اسلامی و رهبانیت مسیحی
- عوامل زهد
- ۱- جهان شناسی و یقین به حقیقت و مبدأ هستی
- ۲- بینش صحیح به معاد و آخرت
- ۳- شناخت درست دنیا
- ۴- خودشناسی

- عوامل قناعت
- آثار زهد مثبت (زهد اسلامی)
- الف) آثار روحی و اخلاقی زهد
- ب) آثار اجتماعی زهد
- ج) آثار اقتصادی زهد
- آثار قناعت
- زهد و قناعت و تأثیر آن بر پرس انداز، تولید و توزیع
- زهد و قناعت و رشد و توسعه اقتصادی
- خلاصه
- فهرست منابع

خلاصه فصل سوم

ای مردم- به دنیا چونان زاهدان رویگردان از آن، بنگرید. به خدا سوگند، دنیا به زودی ساکنان خود را از میان می برد و رفاه زدگان ایمن را به درد می آورد، آنچه از دست رفت و پشت کرده، هیچگاه بر نمی گردد، و آینده به روشنی معلوم نیست تا در انتظارش باشد. شادی و سرور دنیا با غم و اندوه آمیخته، و توانایی انسان به ضعف و سستی می گراید زیبایی ها و شگفتی های دنیا شما را مغرور نسازد، زیرا زمان کوتاهی دوام ندارد. خدا پیامرزد کسی را که به درستی فکر کند، و پند گیرد و آگاهی یابد دشمن ترین افراد نزد خدا کسی است که خدا او را به حال خود واگذاشته تا از راه راست منحرف گردد و بدون راهنما برود، اگر به محصولات دنیا دعوت شود تا مرز جان تلاش کند اما چون به آخرت و نعمت های گوناگونش دعوت شود، سستی ورزد گویا برای آن چه کار می کند، واجب و آنچه نسبت به آن کوتاهی و تنبلی می کند لزومی ندارد.

این بود پند اندرز مولایمان امام علی علیه السلام در رابطه با روش برخورد با دنیا و تشویق به زهد با توجه به گفتار امام علی علیه السلام در تشویق به زهد و اهمیت این موضوع در رابطه با اصلاح الگوی مصرف بر آن شدیم تا در این بخش معنای زهد از زوایای مختلف و گفتار بزرگان دین را بررسی کنیم سپس به بررسی آثار زهد، تفاوت آن با قناعت می پردازیم. بحث این فصل را با زهد و توسعه ی اقتصادی به پایان رساندیم به امید آنکه با کار و همت مضاعف بر اصلاح الگوی مصرف با توجه تعاریف و اصول دینی بپردازیم.

فصل چهارم: عدالت اقتصادی

- شاخص های توسعه اقتصادی
- بینش کلی نظام اقتصادی
- معنای عدالت
- ۱. عدالت به معنای مساوات
- ۲. عدالت به معنای رعایت حقوق
- ۳. عدالت به معنای وضع بایسته و رعایت شایستگی ها
- راه کارهای تحقق عدالت اقتصادی
- زمینه های تحقق عدالت اقتصادی
- ۱- قوانین و حقوق عادلانه
- ۲- تربیت اسلامی و اعتقاد به معنویات
- ۳- حکومت اسلامی

- الف. توازن اقتصادي
- ۱- تعيين حدود مالکيت ها
- ۲- توزيع ثروت و درآمد
- ۳- ايجاد بخش عمومي
- ب. تکافل اجتماعي
- نیازمندان جامعه صاحب حق
- موانع تحقق عدالت اقتصادي
- ۱- ربا
- ۲- احتکار
- ۳- تبعيض
- ۴- حکومت جور و حاکمان ظالم
- ۵- عدم رعایت حقوق والي از مردم
- خلاصه
- فهرست منابع

خلاصه فصل چهارم

- در این نوشتار، عدالت در حوزه ی علوم اجتماعی که وصف قوانین و روابط اجتماعی، به ویژه روابط اقتصادی، به شمار می رود مورد نظر است. در بررسی عدالت اقتصادی که به طور عمده بر محور توزیع عادلانه با توجه به تفاوت های طبیعی در بین افراد می چرخد، ضمن ارج نهادن به مالکیت های مشروع و خصوصی، به دیدگاه های امام علی(ع) در قالب اسلام برای رسیدگی به قشرهای کم درآمد و ناتوان توجه می شود. اسلام عدالت اقتصادی را يك هدف می بیند و پذیرش حکومت را برای برقراری آن و گرفتن حقوق ضایع شده ی مظلومان مطرح می کند.

- حضرت نیز به صراحت، حقوقی را برای رعیت به ویژه طبقات ضعیف بر می شمرد و والیان را به رعایت آن ترغیب می کند و از طرف دیگر، حقوق والیان را به مردم گوشزد می نماید و آثاری چون سامان یافتن امور اجتماعی، امید به پایداری دولت اسلامی، قطع امید دشمنان و بیگانگان، افزایش برکات، آبادانی جامعه، تزکیه و اصلاحات اخلاقی، همدلی و هماهنگی مردم با دولت، و جلوگیری از تحریف دین، را در رعایت طرفینی حقوق می داند. از دیدگاه اسلام عدالت، معیار حقانیت قوانین، نهادها و ساختارها است و تقدم دارد و از سخن وی می توان همراهی کارایی و توسعه را با تأمین عدالت اجتماعی حدس زد؛ از این رو، دیدگاه های رایج مربوط به تقدم توسعه و کارایی بر عدالت مخدوش است.

از سخنان و سیره ی ائمه نیز به دست می آید که شرایط تحقق عدالت، قوانین عادلانه و تربیت درست اعتقاد به معنویات و وجود مجریانی عادل و به دور از هواهای نفسانی است که با تحقق شرایط مذکور، امکان برنامه ریزی جهت توازن اقتصادی و تکافل اجتماعی فراهم می شود.

سیاست توازن اقتصادی برای جلوگیری از تمرکز ثروت در گروه خاصی از جامعه و تشکیل انحصارها است که این سیاست با تعیین قلمرو مالکیت ها و حقوق و روش های توزیع ثروت و وظایفی که بر عهده ی بخش عمومی نهاده شده است، پی گرفته می شود و هماهنگ با یکدیگر توازن اقتصادی را پدید می آورند.

تکافل اجتماعی، چیزی بالاتر از تأمین اجتماعی است که امروزه همه ی نظام ها آن را لازم می شمارند و افزون بر تأمین نیازمندی ها و ضروریات زندگی جهت جلوگیری از مرگ و نابودی، زمینه ی تأمین رفاه نسبی را برای همگان فراهم می سازد. تفاوت سیاست تکافل اجتماعی در اسلام با سایر نظام ها، در تأمین منابع مالی مورد نیاز، مشخص بودن آن و همچنین وظیفه معنوی بودن آن است، نه این که جوامع انسانی چنین اقدامی را از سر اکراه انجام دهند؛ بنابراین، دو حق برای مردم منظور شده است: ۱. حق حیات؛ ۲. حق معاش.

از نظر اسلام نیز موانعی که بر سر راه تأمین عدالت اقتصادی وجود دارد، در پنج بخش خلاصه می شود: ۱. ربا؛ ۲. احتکار؛ ۳. تبعیض؛ ۴. حکومت جور و حاکمان ظالم؛ ۵. عدم رعایت حقوق والی از طرف مردم.

فصل پنجم: سیره ی اقتصادی امام علی(ع)

- سیره ی امام علی(ع) در تولید و کسب در آمد
  - ۱- از تولد تا هجرت
  - ۲- از هجرت تا وفات پیامبر (ص)
    - ۱-۲- منابع در آمد امام علی(ع)
    - ۳- از وفات پیامبر(ص) تا خلافت
      - ۱-۳- تحول در درآمدهای عمومی امام
      - ۲-۳- فعالیت های عمرانی امام در ینبع
      - ۳-۳- سایر فعالیت های عمرانی امام
      - ۴-۳- ثروت و درآمدهای اختصاصی امام
    - ۴- دوران خلافت
      - ۱-۴- تحول درآمدهای عمومی امام
      - ۲-۴- فعالیت های عمرانی و درآمد کسب و کار امام
      - ۳-۴- شیوه ی تولید و کسب درآمد امام

• سیره ی امام علی(ع) در مصرف و تخصیص درآمد

• ۱- مخارج مصرفی شخصی

• ۱-۱- مخارج دوران طفولیت و جوانی

• ۱-۲- مخارج ازدواج

• ۱-۳- مسکن و لوازم خانه

• ۱-۴- مخارج خوراک

• ۱-۵- مخارج پوشاک

• ۱-۶- مخارج تعلیم و تربیت

• ۱-۷- مخارج دیگر

- ۲- مخارج مشارکت اجتماعی
- ۲-۱- کمک های مستقیم به نیازمندان
- ۲-۲- وقف املاک برای نیازمندان
- ۲-۳- آزاد کردن برده
- ۲-۴- ساختن مسجد و تعمیر جاده
- ۲-۵- سایر خدمات اجتماعی امام
- ۳- مخارج پس انداز و سرمایه گذاری
- ۳-۱- منابع سرمایه گذاری امام
- ۳-۲- شیوه ی مخارج سرمایه گذاری امام
- خلاصه
- فهرست منابع

خلاصه فصل پنجم

سیره ی اقتصادی امیرمؤمنان تجسم عینی احکام، آرمان ها و ارزش های اسلامی است او همانطور که در علوم، فنون، معارف سیاست، جهاد و خطابه سرآمد است در رفتار اقتصادی نیز موفق ترین به شمار می رود.

فعالیت های اقتصادی امام علی(ع) بر اساس یک برنامه ی کامل اقتصادی است که در آن جایگاه هر یک از اهداف نهایی و اهداف میانی و قواعد رفتاری متناسب با آنها، به طور دقیق مشخص شده است و در نحوه ی اجرای آن هانیز هیچ گونه رفتار ناسازگاری مشاهده نمی شود.

در این برنامه بنیادی ترین اصل زندگی « جلب رضایت و خشنودی خدا و خوف از عذاب او » است. این اصل بر تمامی رفتارهای اقتصادی امام حاکم است. معنای کار عاقلانه ی اقتصادی در نظر امام هر کاری است که جلب رضایت خداوند یا فرو نشانیدن خشم او را در پی داشته باشد.

هدف میانی و قاعده ای که امام در تمام رفتارهای اقتصادی خود، از تولید، پس انداز و سرمایه گذاری گرفته تا مصرف و مشارکت های اجتماعی، بر اساس آن عمل می کند.

«کمک رسانی بسیار با حداقل هزینه است» امام برای دستیابی به این هدف نهایی برای تولید ثروت و کسب درآمد تلاش می کند. او در تخصیص این درآمدها کم ترین سهم را برای خود و بیش ترین سهم را به مشارکت اجتماعی اختصاص می دهد و برای کمک رسانی بیشتر، سرمایه گذاری می کند.

امام با سیره ی پاک خود، چگونه زیستن و چگونه ساختن جامعه ای آباد، مرفه و عادل را به انسان می آموزد. او به انسان نشان می دهد که چگونه می توان از راهی غیر از لذت جویی و تنها بر اساس محبت خدا، جامعه ای سعادت مند بنا نهاد. بدون تردید راه او درمانی است برای بیماری لاعلاج فقر، و پاسخی است به معمای همیشه ی تاریخ یعنی عدالت.

فصل ششم: دولت و سیاست های اقتصادی

- مقدمه
- نقش دولت در اقتصاد
- ماهیت دولت اسلامی
- رابطه دولت و مردم
- وظایف دولت
- جمع آوری مالیات و تنظیم بیت المال
- منابع مالی دولت اسلامی
- اندازه ی دولت
- اختیار حکومت اسلامی
- الف- اختیار قانون گذاری در قلمرو آزاد
- ب- تشخیص اولویتها و نیازها و عناوین ثانویه
- ج- ولایت بر تطبیق اقتصاد اسلامی
- سیاست های اقتصادی دولت
- تعریف سیاست اقتصادی
- ساختار منطقی مسائل سیاستهای اقتصادی
- انواع سیاستهای اقتصادی، اهداف و ابزار در اقتصاد
- هدف های سیاست های اقتصادی دولت
- خلاصه
- منابع

خلاصه فصل ششم

از تمام مطالبی که گفته شد می توان نتیجه گرفت که دولت واقعی اسلامی که تمام احکام و قوانین آن بر اساس دستورات اصیل اسلامی است باید با مردم جامعه رابطه ی نزدیکی داشته باشد. وسایل رفاه و آسایش آن ها را تا حد امکان فراهم سازد و تلاش کند فقر، اختلاف طبقاتی، بی سوادی، بی کاری و... را از میان مردم ریشه کن سازد.

برای انجام این کارها و دیگر وظایف دولت، نیاز به یک منبع مالی است که اسلام با نکته سنجی و تیز بینی خود این منابع را مشخص نموده است و حتی نوع مصرف آن ها را هم در جامعه تعیین کرده است.

حکومت اسلامی همچنین باید در مسائل اقتصادی جامعه مداخله داشته باشد و با مراقبت از سوء استفاده های احتمالی و خرابی در ساختار اقتصاد جلوگیری نماید.

فصل هفتم: اصلاحات اقتصادی

- اصلاحات اقتصادی در نهج البلاغه
- سیاست علوی در رویارویی با انحراف ها
- انحراف در بینش ها
- انحراف در رفتار مردم
- فقرزدایی در گرو حکومت واحد بر جهان
- خطرات فقر
- - پیامدهای ناگوار اقتصاد سرمایه گذاری
- (۱) افزایش هولناک سرمایه
- اختلاف طبقاتی به صورت دیگر
- معاملات کمونیزم در صدد نفی مالکیت
- خلاصه
- منابع

خلاصه فصل هفتم

در اصول اقتصادي يك حكومت آنچه مشخص و معلوم است آن است كه با تكيه بر يكسري قوانين واحد و اصولي اقتصادي نيازمند اصلاحاتي در خور گذر زمان و بحران هاي مقطعي در نظر گرفت. و اسلام به عنوان يك اين به حالت اصولي به اين مسأله پرداخته است. به گونه اي كه امام علي(ع)، امنيت بندگان ستمديده و برپا شدن حدود الهي را اثر بازگرداندن سنت هاي الهي و اصلاح بلاد بيان کرده اند.

مسئلاً مقصود از اصلاح در اين كلام، اصلاح نظام اجتماعي حاكم بر بلاد مسلمين بوسيله پياده كردن قرآن و سنت پيامبر(ص) است. زيرا چنان اصلاحي چنين اثراتي را به دنبال دارد.

ايشان در جاي ديگري هدف خود را از قبول حكومت، بپاداري قوانين شريعت اعلام مي كنند.

در بينش آن حضرت جامعه وقتي اصلاح مي شود كه حق در آن اقامه شود و مردم حقوق يكديگر را ادا كنند و حاكمان حق مردم را بدهند و مردم حقوق حاكم را رعايت كنند و اين حقوق نيز به وسيله خدا معلوم مي شوند. پس نتيجه مي گيريم جامعه وقتي اصلاح مي شود كه شريعت الهي برپا شود

اصلاحات اقتصادي عبارت است از احیاء مجدد تعالیم و دستورات اسلام و از میان برداشتن بدعت ها در حوزه بینش ها و منش های اقتصادي مردم و کارگزاران به منظور برقراري عدالت اقتصادي.

بر این اساس، اصلاحات اقتصادي در نظام اقتصادي باید در ۲ محور پی گرفته شود یکی از اصلاح بینش ها و دیگری اصلاح منش ها و رفتارها.

در هر دو زمینه باید انحرافات هر حکومت را تشخیص داد و سپس به بیان اصلاحات اسلامي و اقتصادي پرداخت. اصلاحاتي که در آن حضرت در پی می گیرند شامل: فقر زدایی و عدالت اجتماعي. توجه به محرومان در تعیین بودجه های اقتصادي مساوات، ریشه یابی علل تنگناهای اقتصادي، برقراري امنیت اقتصادي، اصلاح نظام اقتصادي، اهمیت به تجارت و صنعت و نظارت به بازار و رسیدگی به امور مربوط به آن و اهمیت کشاورزي و نظام مند کردن بیمه و حتی بازنشستگی است می شوند.

ایشان عوامل فقر در جامعه را مورد کنکاش قرار داده و پیامدهای تقسیم شدن جامعه به ۲ طبقه فقیر و ثروتمند را بررسی می کنند.

هم چنین معتقدند فقر زدایی در گروه حکومت واحد الهی بر جهان است.

فصل هشتم: اهمیت و نقش بازار

- نقش دولت در اقتصاد
- روایات مدح و قدح بازار و طریق جمع
- بازار در عصر امام علی(ع)
- اقدامات عملی امام علی(ع)
- الف- اصل نظارت و بازرسی در بازار
- ب- زمینه سازی اجرای قوانین
- ج- ممانعت از احتکار
- د- قیمت گذاری و نظارت بر قیمت ها
- ه- کنترل توزین کالاها
- ممنوع نمودن غیرمسلمانان از صرافی (کنترل پول)
- ربا
- ربا ظالمانه ترین نوع استثمار
- مبارزه قرآن با رباخواری
- بازار مطلوب
- ساختار بازار شکل یافته
- مواظب و محدودیت های اخلاقی در بازار

- نتیجه ترک قناعت
- نکوهش ترک قناعت
- تشویق به پایبندی به قناعت
- قناعت وسیله کنترل نفس
- روگردانی از قناعت
- تأثیر قناعت در عبادت
- قناعت ، مصداق کامل عفت
- قناعت ، مانع خواری
- نشانه علاقه مندی به آخرت
- بهترین وسیله تحصیل تقوا
- قناعت ، مایه عزت خردمندان
- میانه روی صفت پرهیزگاران
- امانت بودن مال
- تعریف اسراف
- معنی تبذیر
- نکوهش اسراف
- پرهیز از اسراف
- توصیه به عفت و آراستگی
- زیاده روی در خوبی ها

- سفارش به عدل و انصاف
- نتایج اسراف
- میانه روی، لطف خدا
- توصیه به میانه روی
- علامت برخورداری از عقل
- علامت انسان اسرافکار
- دست و دل بازی
- منع از اسراف در بیت المال
- میانه روی، شرط لازم اصلاح نفس
- راه خوب زندگی کردن
- تجارت خارجی و استفاده از کالاهای بیگانه
- خلاصه
- منابع

خلاصه فصل هشتم

بازار هم از آن جهت که مرکزي براي تجارت و داد و ستد است و هم از آن جهت که سالم سازي محيط آن مي تواند کارايي اقتصادي را بالا برده و با علامت دهی مناسب به توليدکنندگان، فروشندگان و مصرف کنندگان، در شیوه، کیفیت و کمیت تولید و مصرف و رفاه و آسایش و بطور کلی ساماندهی امور اقتصادي هر جامعه ای موثر واقع شود از اهمیت ویژه ای برخوردار است.

از آنجا که امیرالمؤمنان (ع) رهبري جامعه را در دوران حکومت خویش بر عهده داشت، چگونگی برخورد حضرت با نقش آفرینان اصلي بازار مي تواند الگوي شایسته ای براي برخورد با بازار در جامعه اسلامي باشد.

بازارها از ابتدا تشکیل حکومت اسلامي در مدینه توسط پیامبر اکرم (ص) تحت نظارت و مراقبت بود و این رویه در زمان حضرت با توجه به مشغله های فراوان ایشان و متناسب با گستردگی و تنوع بازارها استمرار یافت از این رو موظف است.

ضمن نصیحت و ارشاد سازنده و بیان احکام الهی، با هر اقدامی که کارکرد صحیح بازار را به مخاطره می‌اندازد، مقابله نماید. دولت اسلامی با نظارت ویژه‌ای که بر عملکرد بازار دارد مجالی برای شکل‌گیری انحصارات به شکل‌های گوناگون آن، باقی نمی‌گذارد. و ساختار بازار اسلامی را با مسامحه می‌توان شبیه بازار رقابت کامل دانست.

گرچه در بازار اسلامی فروش کالاهای بیگانه ممنوعیتی ندارد. اما بازار نیز نباید به گونه‌ای باشد که به جای رونق اقتصادی در درون جامعه اسلامی موجبات رونق اقتصادی کشورهای بیگانه را فراهم آورد.

خصوصاً اگر کالاهای بیگانه عرضه شده در بازار به گونه‌ای باشد که اقتدار و عزت و فرهنگ اسلامی را تهدید نماید. گرفتن سود در بازار اسلامی بی‌تردی رواست اما بازار نباید هرگز به مکانی برای سود پرستی و نفع پرستی بی‌حد و حصر عده‌ای مبدل گردد.

روایاتی که در تقبیح بازار وارد شد، بدان جهت است که در بازار زمینه‌های فساد و تباهی و اکل مال به باطل و تفاخر و تکاثر مال و ثروت فراوان وجود دارد. و اگر انسان غفلت ورزد به ورطه هلاکت سقوط خواهد نمود.

حاکم جامعه اسلامی در تصمیم‌گیری‌ها باید مصالح عموم مردم را لحاظ نماید و مطابق آن برنامه‌ریزی نماید. از این رو ضروری است حکومت اسلامی در هر عصری در راستای تحقق بخشی مصالح عمومی متناسب با شرایط جامعه کارکردهای ویژه‌ای در بازار از خود بروز داده و در مجموع رفاه جامعه را از این طریق حداکثر نماید.

فصل نهم: الگوی مصرف متناسب

- مشکلات الگوی مصرف
- ریشه و هدف الگوی مصرف
- عوامل و مجاری انتقال الگوی مصرف
- آثار الگوی مصرف
- هواداران الگوی مصرف برون زا
- جستجوی الگوی مصرف متناسب خانوار
- الف) منافع ملی و منافع خانوار
- ب) الگوی مصرف و هدف زندگی
- ج) طبقه بندی هزینه ها
- د) مدیریت بخردانه هزینه ها
- ه) دخالت درپیدایش نیازبه مصرف
- توانایی انسان و نیازها
- هزینه ها و منافع ملی
- استفاده کامل از کالاها
- و- ضرورت همه گیر بودن مصرف و سلامت روانی خانوار
- همبستگی و هزینه ها

- خود مصرفی خانوار
- زمان فراغت خانوار
- اعتیاد و هزینه ها
- خانواده و مسئولیت مشترک
- خانواده یک مجموعه ی بهم پیوسته
- تربیت جدید فرزندان و هزینه ها
- تربیت درست فرزندان و هزینه ها
- درک درست خانوار از نان آوری
- تورم و مزد و حقوق
- مقایسه درآمدها
- توجه به دورنمای هزینه فرزندان
- هزینه ها و آماده کردن فرزندان برای کار
- مش پذیری فرزندان و کاهش هزینه ها
- تدارک دوره ی سوم زنانشویی
- دیگر عوامل مؤثر بر الگوی مصرف خانوار
- خلاصه

خلاصه فصل نهم

با توجه به آنچه که گذشت می توان نکاتی را هر چند اندکی گسترده تر بعنوان نتیجه گیری از این بررسی بیان کرد.

مصرف به معنی عام آن که وجود نیاز وامکان برطرف کردن آن می باشد اکنون نقشی تعیین کننده در جهان از نظر دگرگونی های اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی بازی می کند. از آن جا که تقسیم کار کنونی جهان در پی تقسیم کار استعماری و نو استعماری پدیدار شده و عنصر اصلی آن علاوه بر وجود و دو قطب تولید کنندگان کالا، خدمات، باورها و ارزشها در سطح جهانی که پیش از آن نیز وجود داشت داوطلبانه بودن نیاز به آن ها از سوی مصرف کنندگان می باشد.

بر خلاف دوره ی استعماری که نیروهای نظامی استعماری می باید برای برپایی تقسیم بین المللی کار مزبور دخالت کنند و مقاومت ها را در هم شکنند بدلیل نفوذ فرهنگ مناسب این تقسیم کار برای بقاء و گسترش خود پی از دوره ی نو استعماری و کسب استقلال سیاسی کشورهای مستعمره دیگر ضرورتی برای استفاده از نیروهای سرکوب جز در موارد استثنایی نمی بیند.

همه جا به این باور رسیده اند که برای توسعه می باید به توسعه اقتصادی رسید و برای توسعه اقتصادی نیز می باید آنچه سنتی و بومی است اعم از اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی رها کرد. باور عام این است که با حذف آنچه داخلی و درونی است می باید نوع خارجی و برونی و یا تولیدی کشورهای سرمای داری صنعتی را وارد کرد و جایگزین بومی آن ساخت. بالاخره تصور به این است که هر چه واردات گسترده تر شود عوامل توسعه بخش و دگرگون کننده نیرومندی بیشتری یافته و شتاب دستیابی توسعه بیشتر می شود.

این باور در ذهن دانش آموختگان زیادی از جمله و بویژه رشته اقتصاد، از آنچنان جایگاهی برخوردار است که بر خلاف تعریف علم و با وجود هفتاد سال تجربه توأم با شکست آن در ایران و در اکثریت قریب به اتفاق کشورهای در حال توسعه باز هم مورد استفاده برای توسعه قرار می‌گیرد منتهی با پوشش‌های جدیدی که موسسات بین‌المللی توسعه و از جمله بانک جهانی و صندوق بین‌المللی پول به آن می‌دهند.

وجود چنین باوری در دانش آموختگان خارج رفته و یا در داخل دانش آموخته از یکسو و پذیرش عمل نتایج کاربرد این باور در کشور در بین لایه‌های گسترده‌ای از جمعیت که بصورت ترجیح کالاها، خدمات، باورها و ارزش‌های خارجی و یا بطور خلاصه پذیرش الگوی غرب از نظر مصرف، اهمیت حیاتی عامل فرهنگی را در مرحله کنونی سلطه‌گری جهانی نشان می‌دهند.

در این مرحله در واقع تهاجم فرهنگی بطور یکسویه انجام نمی‌گیرد بلکه نیاز بی‌شمار آمدن آن از سوی کشورهای در حال توسعه، تقاضا و آرزو برای دریافت آنچه که تولید کشورهای صنعتی است و از جمله و مهم‌ترین آن تولیدات فرهنگی وجود دارد. برای لایه‌های گسترده‌ای از جمعیت بین‌کشورها این امر نه تنها تهاجم فرهنگی تلقی نمی‌شود که در برابرش مقاومت صورت گیرد بلکه نجات بخش، توسعه بخش، تمدن بخش تلقی شده و عوامل درونی آگاهانه و غیر آگاهانه بر خود نقش نیروی مهاجم بیرونی را بر عهده می‌گیرند.

اگر در مورد دانش آموختگان، باور مزبور جنبه نظری قوی دارد برای بسیاری از افراد شیفته توسعه این چنانی این امر بطور عمده جنبه عینی دارد که در مصرف کالاها، خدمات و نوع زندگی خود را نشان می‌دهد.

با توجه به اینکه مصرف و الگوی آن چه در سطح ملی و چه در سطح فرد و خانوار هدف نهایی هر گونه تهاجم فرهنگی بشمار رفته و مادیت بخش آن است، نفوذ فرهنگی در این راستا نقش محوری دارد. بدلیل پیشرفتادگی صنعتی، فنی و علمی غرب، تولیدات آن و از جمله تولید باورهای آن اکنون به گونه‌ای شده‌اند که عینی‌ترین و آشکارترین دلیل‌های مبنی بر تضاد آن با منافع خانوار و منافع ملی برای باز داشتن شیفتگان این الگوی مصرف نیز کافی نیست.

در سطح ملی ضرورت واردات چند ده میلیارد دلار در سال از همه نوع کالاها و صادرات چندمیلیون تن نفت خام در هر سال برای تأمین هزینه های ارزی این واردات، در سطح خانوار چند نوبت کار کردن و فرسایش شدید نیروی کار بدن و فکری نان آوران خانواده ها و پدیدار شدن روابطی پر تنش در خانواده ها به دلیل عدم تعادل دخل و خرج با وجود کار زیاد بدلیل های گوناگون و از جمله تقلید الگوی مصرف بی تناسب با وضع خانوار نشانه هایی از وضعی فاجعه آمیز هستند.

گر چه از قسمت یکم این نوشته عامل کلان و تأثیر گذار اصلی بر دگرگونی الگوی مصرف مورد بررسی قرار گرفته و برخورد توأم با مسئولیت و دوربینی را برای تأمین منافع مردم ایران، از دانش آموختگان و مسئولین با توجه به شناخت ارائه شده از وضع موجود خواستار شده ولی در قسمت دوم از مدیران خانوار برای واکنش بخردانه تر با هدف رسیدن به الگوی مصرفی متناسب تر با امکانات خانواده و با امکانات کشور دعوت شده است.

با وجود تأثیر گذاری سریع و گسترده ودگرگونی الگوی مصرف وابسته کنونی بوسیله عامل اول به دلیل ذهنی بودن باور و سیاسی تلقی شدن آن دست یابی به تغییر باور کنونی در باره الگوی مصرف کلی بسیار مشکل تر از تغییر باور نان آوران خانواده هاست که به طور عینی هر روز درگیر آثار منفی چنین الگویی هستند. منتهی افکار عمومی بوجود آمده درباره درستی الگوی مصرف کنونی خود از موانعی مستقل به شمار می آید که نان آور خانوار بطور فردی به سختی قادر به خنثی کردن آن است.

این نوشته هدفش آن نیست که نسخه ای برای الگوی مصرفی معین باشد بلکه هدف آن دعوت به آشنایی و شناخت الگوی مصرف کنونی و آثار آن بر پیکر جامعه ، خانواده و بر اندیشه و رفتار فرد می باشد.

اندیشیدن به الگوی مصرف ملی و الگوی مصرف فردی و خانوادگی و شناخت نتایج آن با توجه به وجود بحران در مصرف ملی و خانوار می تواند در شناخت همه جانبه مسئله و ره یافت الگوی مصرف متناسب ملی و خانوار مؤثر واقع شود. برای رسیدن به این مرحله نه تنها دانش آموختگان مسئولین دولت بلکه خانوار و هر فرد می بایستی با احساس مسئولیت، مشارکت فعال داشته باشد. در شناخت الگوی مصرف کنونی و جستجوی الگوی مصرف متناسب هر ایرانی دوستدار ماندگاری و شکوفایی فرهنگ ملی و دوستدار ماندگاری ملت ایران و استقلال و تمامیت ارضی کشور می باید احساس وظیفه کند و مسئله را تنها به واکنش دولت و مسئولین خلاصه نکند گر چه اهرم اصلی در دست آنان است.

فصل دهم: ضوابط شهرسازی و معماری

بهینه سازی مصرف سوخت

- معماری در اقلیمهای مختلف
- مفاهیم اقلیم و محیط زیست
- تعریف پایداری
- مصرف سوخت در ساختمان های کشور
- معماری پایدار (معماری همسان با محیط)
- نمونه هایی از معماری پایدار در ایران
- راهنمای طراحی ساختمان در چهار اقلیم ایران
- طرح معماری
- انتخاب سیستم بهینه گرمایش و سرمایش برای ساختمان های مسکونی در مناطق گوناگون
- بررسی کاربرد انواع مختلف آبگرمکن های خورشیدی در ساختمان
- نحوه انتخاب اندازه آبگرمکن مورد نیاز
- استفاده از برچسب انرژی بر روی آبگرمکن های خانگی
- تاریخچه برچسب انرژی لوازم خانگی
- برچسب انرژی آبگرمکن ها

- استاندارد لوازم خانگی و برچسب انرژی
- ضرورت نیاز و روش تهیه استانداردها در جهان
- برچسب‌های مختلف مصرف انرژی
- بررسی هزینه‌های اقتصادی-اجتماعی آلاینده‌های زیست محیطی
- ارتقاء بر حسب های انرژی باتاکید برافزایش تاثیر آن بر مصرف کننده
- جایگاه انرژی در نظام اقتصادی بهینه
- بهره وری منابع انرژی
- بهره وری انرژی الکتریکی
- استفاده بهینه از انرژی در واحدهای مسکونی و اداری
- گروه اول : روشهای تولید انرژی غیر نفتی
- گروه دوم : روشهای صرفه جویی در مصرف انرژی
- عایقهای ساختمانی
- وجود فرهنگ صرفه جویی در مردم
- گروه سوم: حفاظت از محیط زیست
- دستاورد این تجربیات برای کشور ایران
- معماری وساخت وساز در ایران
- خلاصه
- منابع

خلاصه فصل دهم

اکثر شهرهای ایران با مشکلاتی که مبین اقلیمهای گوناگونی در این سرزمین بزرگ می باشد روبرو است از قدیم الایام تا اواخر دوران قاجاریه که آرام آرام تمدن غربی در ایران نفوذ پیدانمود جلوه های گوناگون این تمدن درزاوایای مختلف زندگی روزانه مردم نفوذ کرد یکی از مهمترین این تاثیرات که شکل کالبدی یافت تغییر در فرم سر پناه مردم و ایجاد خانه هایی بود که قرن ها نحوه ی مقابله با گرمای شدید تابستان و سرمای شدید زمستان را با استفاده از معماری سنتی در مناطق مختلف تجربه کرده بودند کشور ایران را می توان به چهار منطقه عمده اقلیمی تقسیم نمود سواحل دریای خزر، اقلیم معتدل و مرطوب، نواحی کوهستانی و مرتفع، اقلیم سرد، سواحل خلیج فارس دریای عمان، اقلیم گرم و مرطوب دشتهای فلات، اقلیم گرم و خشک در هر یک از این چهار اقلیم با توجه به عوامل اقلیمی اشاره شده می توان شرایط مناسب زیستی در داخل بنا فراهم نمود در هر چهار اقلیم آفتاب منبع تأمین حرارت در زمستان است و سمت اصلی ساختمان باید روبه آفتاب جنوب باشد با توجه به وضعیت آب و هوایی ایران و بالا بودن میزان تابش اشعه خورشید در واحد سطح می توان انرژی خورشیدی را به عنوان جایگزینی مناسب برای سوختههای فسیلی در نظر گرفت از آنجا که مصارف خانگی بخش عمده ای از مصرف انرژی کشور را به خود اختصاص داده ۲۰٪ از انرژی مصرفی در خانه برای تولید آب گرم استفاده می شود کاربرد آبگرمکن خورشیدی بسیار مهم است ساختار این نوع آبگرمکن ها متنوع است طراحی پیچیده ای نداشته و با توجه به موقعیت محلی به آسانی قابل نصب هستند.

اگر چه هزینه های ابتدایی نصب آن بالا است سوخت مورد استفاده در آنها مجانی است و در طولانی مدت استفاده از آن به صرفه می باشد. بررسی رفتار کننده از دید گاه اقتصادی و روانشناسی آشکار می سازد که مصرف کننده بر اساس منطق خود تصمیم گیری می نماید بنابراین بایست در مورد هزینه های حال و آینده لوازم، چشم انداز قابل اطمینان به آنها داده شود تا منطقاً قادر به تصمیم گیری گردند گرچه اطلاعات آینده بسیار نامعلوم می باشند و محاسبات را با مشکل مواجه می نمایند ولی تلاش در این جهت بدون ثمر نمی باشد و موجب گسترش دیدگاه مصرف کنندگان می گردد. با بهینه کردن و بالابردن بهره وری صرفه جویی قابل توجه در تمام بخشهای اقتصادی کشور از انرژی مصرفی می توان بعمل آورد واقعیت امر آن است که تغییر قیمت حاملهای انرژی و افزایش سهم هزینه انرژی در سبد خانوار دیگر اجازه ادامه الگوی مصرفی فعلی را نخواهد داد و مصرف کنندگان بالاجبار در بعضی عادات مصرفی خود که تاکنون با انرژی ارزان ممکن بوده است تجدید نظر خواهند نمود.

استفاده از عایق کاری حرارتی برای کشور هزینه جویی های نکاتی را در بر خواهد داشت که با توجه به رشد روز افزون مصرف سوخت در کشور در سالهای آینده امری ضروری و حیاتی به نظر می رسد جادارد که انبوه سازان مسکن و شرکت های ساختمانی از هم اکنون استفاده از عایق های حرارتی را در دستور کار خود قرار بدهند البته لازمه این امر حمایت دولت از مسکن سازان و شرکت های تولید کننده عایق های حرارتی است.

فصل یازدهم: مدیریت انرژی (۱)

- مقدمه
- آشنایی با مکانیزم های انتقال حرارت
- انتقال حرارت رسانشی
- فرمول انتقال حرارت در مختصات استوانه ای
- انتقال حرارت جابجایی
- انتقال حرارت تابشی
- بهینه سازی مصرف انرژی در سیستم تهویه و معرفی سیستم های نوین گرمایشی
- انواع سیستم های گرمایشی
- روش های بهینه سازی مصرف انرژی های در سیستم تهویه مطبوع ساختمان
- بهینه سازی انرژی های در مدل های حرارتی رایج گرم کننده فضا های ساختمان
- روش های بهینه سازی مصرف انرژی های در فن کوئل
- روش های بهینه سازی مصرف انرژی های در سایر سیستم های گرمایشی
- منابع

فصل دوازدهم: مدیریت انرژی (۲)

- مفاهیم پایه انتقال حرارت
- اهمیت شکل ساختمان در انتقال حرارت از پوسته خارجی آن
- راههای مختلف انتقال حرارت
- روش های مختلف عایق کاری حرارتی
- انتقال حرارت از پوسته خارجی آن
- مراحل محاسبه ضرایب انتقال حرارت
- ضریب انتقال حرارت خطی و پل های حرارتی
- پل های حرارتی کف های روی خاک
- ضریب انتقال حرارت ساختمان
- تهویه ساختمان

- تعویض هوا
- نفوذ یا نشت هوا
- مصرف انرژی در ساختمان
- روز درجات سرمایش و گرمایش
- برآورد بار گرمایی سرمایی سالیانه
- تخمین میزان صرفه جویی انرژی مصرفی پس از بهینه سازی
- روش های اندازه گیری انتقال حرارت در ساختمان
- روش گاز ردیاب
- تعیین انتقال حرارت ساختمان
- خلاصه
- نتیجه گیری کلی

خلاصه فصل دوازدهم

در ساختمان، حرارت از راه های مختلف از ساختمان خارج می شود یا به ساختمان وارد می شود و شناخت راههای مختلف و ارزیابی اهمیت هر یک گامی لازم مهم برای تعیین اقدامات اصلی برای صرفه جویی در مصرف انرژی ساختمان است.

انتقال حرارت از ساختمان نیز بوسیله مکانیزم های هدایت، جابجایی و تابش رخ می دهد.

عمده تلفات حرارتی از جدار ساختمان از طریق هدایت حرارت صورت می گیرد و انتقال حرارت تابشی نیز از طریق تابش از اجسام درون به فضای بیرون از پنجره ها و بالعکس صورت می گیرد و همچنین هوای گرم به قسمت بالای فضاها از طریق جابجایی موجب ایجاد اختلاف دمای زیاد بین سقف و فضای بیرون می شود و تلفات حرارتی افزایش می یابد. در کل ما باید سعی کنیم راه های تلفات انرژی را کاهش دهیم حال به تهویه ساختمان می پردازیم یکی از نکات کلیدی برای تامین بهداشت فضاها داخل ساختمان باید رعایت گردد ایجاد فرآیند برای تهویه و تعویض هواست این میزان به حجم فضا، تعداد ساکنین یا کاربران و نوع کاربری فضا بستگی دارد پس این نکات را نیز برای تهویه ساختمان نیز باید رعایت کرد در این قسمت انتقال حرارت از ساختمان می پردازیم. تعیین انتقال حرارت ساختمان با اندازه گیری مستقیم با پیچیدگی هایی همراه است. متداول ترین روش، جایگزین کردن سیستم گرمایش ساختمان با سیستم های مستقل الکتریکی و اندازه گیری توان الکتریکی در ساعت های مختلف شبانه روز در طول چندین روز است.

فصل سیزدهم: کاربرد سیستمهای ذخیره سازی انرژی در کنار فن آوری انرژی های تجدیدپذیر در ساختمان بیوتکنولوژی و تولید انرژی

- بیوگاز چیست
- فن آوری سوخت های تجدیدپذیر
- بررسی فرآیند تکنولوژی و قابلیت های توسعه فن آوری بیوگاز
- فن آوری انرژی های تجدید ناپذیر
- ارتباط معماری ساختمان با طرح کلکتورهای خورشیدی
- معرفی چند منبع نوین انرژی جایگزین برای سوخت های فسیلی
- کاربرد بیوگاز و نقش آن در جوامع روستایی
- بهینه سازی مصرف انرژی حرارتی در کارخانجات و فضاها بزرگ
- بررسی فنی اقتصادی جایگزین برق به جای نفت در روستاهای کشور
- خلاصه
- منابع

خلاصه فصل سیزدهم

تکنولوژی تولید بیوگاز بر پایه پدیده تجزیه بیولوژیکی مواد آبی در شرایط بی هوازی بنا گردیده است. واحد بیوگاز علاوه بر تولید کود سالم و غنی برای کشاورزی و پرورش آبزیان، سوخت پاک و سودمندتری جهت مصارف آشپزی است و موجب صرفه جویی در سوزاندن نفت زغال چوب و هیزم می گردد و این مسئله از قطع درختان جلوگیری کرده و عواقب فرسایش خاک را کم می کند. بیوگاز هیچ نوع آلودگی ندارد و کاملاً بدون دود است. بیوگاز سوخت ارزان و آسان از نظر دسترسی را در اختیار ما قرار می دهد. کود حاصل از این دستگاه بسیار غنی و مغزی است و می تواند به طور عینی تولیدات زراعی را بهبود بخشد. ارز این نوع منبع بیشتر به عنوان نولد حرارت استفاده می شود. در یک تجزیه تحلیل کلی می توان افزود که فواید واقعی این پروژه به شرط بها دادن به آن در سالهای نه چندان دور به وضوح آشکار خواهد شد. البته این مسئله به این منظور نیست که با سیستمی عاری از هر گونه عیب هستیم.

دستگاهی که برای تمرکز انرژی خورشیدی از روی یک سطح وسیع انتقال آن به منبع ذخیره یا محل بهره برداری به کار می رود کلکتور خورشیدی می گویند در طراحی یک سیستم خورشیدی در ابتدا باید به معماری ساختمان توجه کرد. سپس با راه اندازی یک سیستم مکانیکی به راحتی می توان از انرژی خورشید برای سرمایش و گرمایش منازل استفاده کرد.

با وجه به اینکه روزی منابع تجدیدناپذیر پایان می یابند استفاده از منابع تجدید پذیری همچون انرژی خورشیدی، آب شیرین کن ها خورشیدی، گلخانه های خورشیدی، موتورهای حرارتی و پمپ خورشیدی، اجاق های خورشیدی و انرژی باد، انرژی جزر و مد، انرژی امواج و... ضروری خواهد بود.

فصل چهاردهم: تهاجم فرهنگی و الگوی مصرف

- تهاجم فرهنگی، ماهیت و هدف
- جایگاه مصرف در روابط اقتصادی
- ابعاد مصرف
- ماهیت الگوی مصرف
- چگونگی روند شکل گیری مصرف
- برخی نتایج اقتصادی و فرهنگی الگوی مصرف کنونی
- برخی نتایج اقتصادی الگوی مصرف برون زا
- برخی نتایج فرهنگی الگوی مصرف برون زا
- دگرگونی الگوی مصرف مهمترین محور مبارزه با تهاجم فرهنگی

فهرست منابع:

- قرآن مجید.
- نهج البلاغه، ترجمه سید جعفر شهیدی، چاپ ششم، انتشارات علمی و فرهنگی، تهران/۳۷۳ش.
- پرسشنامه امام علی (ع) ج ۷- فصل فقر و غنا- علی اصغر هادوی نیا
- دانشنامه ی امام علی(ع) علی اکبر رشاد، انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، ص ۱۵۷ تا ۲۰۱ لغت نامه رهخدا
- سیری در نهج البلاغه ، مجموعه آثار مرتضی مطهری، انتشارات صدرا ، ص ۵۱۵ و ۵۱۶
- قاموس قرآن، سید علی اکبر قریشی، دارا کتاب الا سلامیه، تهران، ۷۸ ، چاپ هشتم، ج ۳ - ص ۱۸۳
- علم اخلاق اسلامی، سید جلال مجتبوی، ترجمه جامع السعادات، انتشارات حکایت، ۶۶، ج ۲، ص ۷۸ تفسیر نمونه، مکارم شیرازی، دارالکتاب السلامیه، چاپ هجدهم، ج ۲۳، ص ۳۶۴ و ۳۶۵
- نهج البلاغه- خطبه ۱۰۳، در تشویق به زهد
- آینده سرمایه داری، لستر تارو، ترجمه عزیز کیاوند، نشر دیدار، تهران/۳۷۶ش.
- اقتصاد بخش عمومی، احمد جعفری صمیمی، سمت، تهران/۳۷۱.
- اقتصاد، پل ساموئلسن، ترجمه نوروزی و جهان دوست، چاپ موفق، تهران/۳۷۳ش.
- الغارات، ابراهیم بن محمد بن هلال ثقفی کوفی، انتشارات انجمن آثار ملی، تهران/۳۵۵ش.

- الميزان في تفسير القرآن، سيد محمد حسين طباطبائي، مؤسسه الاعلمي للمطبوعات، بيروت/ ۳۹۲ ق۱.
- بحار الانوار، محمد باقر مجلسي، مؤسسه الوفاء، بيروت/ ۴۰۳ ق۱.
- برابري و آزادي، آمارتيا سن، ترجمه حسن فشاركي، شيرازه، تهران/ ۳۷۹ ش۱.
- تفسير نمونه، ناصر مكارم شيرازي و ديگران، چاپ هفتم، دارالكتب الاسلاميه، تهران/ ۳۷۰ ش۱.
- حقوق و سياست در قرآن، محمد تقی مصباح يزدي، انتشارات مؤسسه آموزشي و پژوهشي امام خميني، قم/ ۳۷۷ ش۱.
- خرد و آزادي، محمد حسين تمدن، يادنامه ي دكتر اميرحسين جهانبگلو، انتشارات باغ آينه، تهران ۳۷۲ ش۱.
- رويارويي بزرگ، لستر تارو، ترجمه عزيز كياوند، مؤسسه عالي پژوهش، تهران/ ۳۷۲ ش۱.
- سير اندیشه ي اقتصادي، باقر قديري اصلي، چاپ نهم، مؤسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران، تهران/ ۳۷۶ ش۱.
- كليات نظام اقتصادي اسلام، سيد عباس موسويان، دارالثقلين، قم/ ۳۷۹ ش۱.
- ليبراليسم غرب، آنتوني آربلاستر، ترجمه ي عباس مخبر، چاپ سوم، نشر مركز، تهران/ ۳۷۷ ش۱.
- شاخص هاي توسعه اقتصادي از ديگاه اسلام ..... محمد جمال خليليان دانشنامه امام علي(ع)
- دانشنامه ي امام علي(ع).

- کتاب سیره ی اقتصادی امام علی(ع) نویسنده: سید رضا حسینی.
- کتاب کلیات اقتصاد اسلامی نویسنده: محمد واعظ زاده خراسانی.
- منابع مالی دولت اسلامی (اسدا.... بیات)
- خطوط کلی اقتصاد در قرآن و روایات (از انتشارات کتابخانه امیرالمؤمنین)
- بحار الانوار- علامه مجلسی
- اقتصاد صدر اسلام
- سیره اقتصادی امام علی(ع)
- نهج البلاغه، ترجمه دکتر جعفر شهیدی، انتشارات علمی و فرهنگی تهران/ ۱۳۷۶
- الاسس الاسلامیة، محمد باقر مبر،
- اقتصاد، پل ساموئلسن و ویلیام نورد هاس، ترجمه علیرضا نوروزی و جهان دوست مترجمان، تهران
- اقتصاد صدر اسلام، کاظم صدر، انتشارات دانشگاه شهید بهشتی/ ۱۳۷۴
- اقتصاد کلان نظریه ها و سیاست های اقتصادی، فریدون تفضلی، چاپ دوم، نشرلی، تهران ۱۳۶۶
- امکان جایگزینی مالیات بر درآمد با خمس و تبیین آثار آن بر برخی متغیرهای اقتصاد کلان، دکتر محمد تقی گیلک آبادی، رساله دکتری، دانشکده اقتصاد دانشگاه تهران/ ۱۳۷۹
- اهداف و آرمانهای حکومت از دیدگاه امام علی (ع)، محمد سروش، مجموعه اندیشه نامه امام علی
- بازار در ارسایه حکومت اسلامی، جعفر مرتضی عاملی، دفتر انتشارات اسلامی، قم
- بحار الانوار، علامه مجلسی الطبعة الثالثة
- بودجه ریزی دولتی در ایران، علیرضا فرزیب

- پول و نظام های مالی، بخش فرهنگی جامعه مدرسین، مرکز انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی، قم/ ۱۳۷۵
- حکمت و حکومت/ مهدی حائری یزدی/ چاپ اول، شادی ۱۹۹۵ م
- سیاست های پولی در بانکداری اقتصادی بدون ربا، سعید فراهانی فرد، مرکز انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی قم/ ۱۳۷۸
- سیمای کارگزاران امام علی (ع)، علی اکبر ذاکری، چاپ سوم، مرکز انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی/ قم
- علی و فرزندان / قم
- مبانی علم اقتصاد، واکن الکس و هائری کولکان، ترجمه منوچهر فرهنگ/ دانشگاه علمی ایران
- پایگاه اطلاعات رسانی گروه معارف دینی
- سیره اقتصادی امام علی (ع) / سیدرضا حسینی
- مدیریت منابع و انرژی
- ناشر: دانشگاه صنعتی اصفهان
- نی تولید بیوگاز از فضولات شهری و روستایی، دکتر قاسم علیعمرانی، دانشگاه تهران
- مجموعه مقالات اولین سمینار بیوگاز در ایران، سازمان انرژی اتمی ایران
- تأسیسات واحدهای بیوگاز، لودویک ساسه، ترجمه دکتر قاسم نجف پور، دانشگاه صنعتی امیرکبیر و فنون مازندران
- بررسی استفاده از بیوگاز در مناطق روستایی، حمیدرضا امینی بروجنی، موسسه استاندارد و تحقیقات صنعتی ایران
- بیوگاز در چین، مترجم: فرج فضل، سازمان برنامه بودجه، مرکز مدارک اقتصادی- اجتماعی ۱۳۵۶

- بیوگاز چیست؟ چطور تولید می شود؟ چه مصرفی دارد؟ ترجمه و تدوین، دکتر محمدجواد میر هادی، انتشارات ترویج کشاورزی، ۱۳۶۹
- باوندی، بیژن، «انسان و طبیعت در سرزمین ایران». مسائل کشاورزی ایران، دوره دوم، شماره ششم، ۱۳۶۱.
- پل، هدیسون. «فردای جهان سوم». (مترجم محمود طلوع)، تهران، سازمان صنایع ملی ایران، چاپ اول، ۱۳۶۶.
- دفتر برنامه و بودجه. «خلاصه ای از وضع موجود منابع طبیعی» آبان ماه، ۱۳۷۲.
- صادقی میر محمد علی. «ضرورت اعمال مدیریت بهینه بر جنگلهای کشور». اطلاعات، چهارشنبه ۲۵ اسفندماه ۱۳۷۲.
- دفتر برنامه و بودجه. گزارشی از وضع موجود منابع طبیعی، آبان ماه ۱۳۷۲.
- علیزاده، غلامرضا، مبانی تعاون، «جزوه درسی» دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه علامه طباطبائی، ۱۳۷۲.
- باستانی یاریزی، محمد ابراهیم. حماسه کویر، چاپ دوم، تهران، امیر کبیر، ۱۳۵۷.
- خیرابی، جمشید. مسائل کشاورزی ایران، شماره سوم، تابستان ۱۳۶۰.
- باستانی، محمد ابراهیم. مسائل کشاورزی ایران، شماره چهارم، پائیز ۱۳۶۰.
- افراز، علیرضا. انرژی روستایی. وزارت کشاورزی - مرکز تحقیقات روستایی و اقتصاد کشاورزی، ۱۳۶۷.
- علیزاده، غلامرضا. سیر تحول تعاونیها در ایران و جهان، (جزوه درسی)، دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه علامه طباطبائی، ۱۳۷۲.

- دهقان، علیزاده و همکاران. بررسی تکنولوژی بیوگاز و کاربرد روستایی آن، وزارت کشاورزی - معاونت هماهنگی و برنامه و بودجه-مرکز تحقیقات روستایی و اقتصاد کشاورزی، ۱۳۶۵ .
- تکنولوژی مناسب روستایی و انرژی ها تجدید شونده، وزارت کشاورزی - معاونت هماهنگی و برنامه و بودجه - مرکز تحقیقات روستایی و اقتصادی کشاورزی، اسفند ماه ۱۳۵۶
- - عمرانی، قاسمعلی. « مواد زائد جامد رای دانشجویان کارشناسی ارشد مهندسی بهداشت محیط» جزوه، بهار سال ۱۳۷۴. ص ۲۰۵-۲۱۷
- - ساسه، لودویک. «تأسیسات واحدهای بیوگاز» مترجم، نجف پور، قاسم، چاپ اول، دانشگاه صنعتی امیر کبیر (واحد تفرش) و دانشگاه علوم و فنون مازندران، ۱۳۷۴، ص ۱۳-۱
- - عمرانی، قاسمعلی. « مبانی تولید بیوگاز از فضولات شهری و روستایی» چاپ اول، موسسه رات و چاپ دانشگاه تهران، ۱۳۷۵، ص ۳-۵ و ص ۸۵-۶۳
- - حاج سقطی- اصغر- کاربرد انرژی خورشیدی
- - نقفی. محمود- ۱۳۷۲- انرژی بادی و کاربرد آن در کشاورزی - انتشارات دانشکده تهران
- - ترازنامه سال ۱۳۷۸ وزارت نیرو، امور انرژی
- - وهاب زاده. عبدالحسین- ۱۳۷۸- ترجمه شناخت محیط زیست- ۶۸۰ صفحه
- - احمدی. علی محمد- طراحی تدوین خط مشی توسعه پایدار انرژی کشور- پایان نامه دکترا ۱۳۷۹- ۱۳۷۸
- - رئوفی راد. مجید- نگرشی بر سیستم های نو استفاده انرژی خورشیدی - ناشر سازمان تلویز
- - مقاله: فقر و بهداشت روانی از دیدگاه دین و روانشناسی
- - مقاله: بررسی اقتصاد خانوار و الگو پذیری از سیره ی امام علی(ع)

- - سایت www.rasekhun.com
- - سایت www.basij264.persian.blog.ir
- - سایت www.rss.nahad.ir
- - سایت اینترنتی www.aftab.ir
- - پایگاه اینترنتی حوزه علمیه www.howzeh.net
- - سایت اینترنتی خبرگزاری فارس www.farsnews.ir
- - پایگاه اینترنتی حوزه علمیه WWW.howzehonet
- ***Mattocks, Richard, (Understanding Biogas Generation). Virginiam volunteers in technical assistance, 1984. PP: 1-8.***
- ***Khandelwal. Kc, Mahdi, SS. (Biogas Technology) Fourth Edition, New Dehli, mcgraw- Hillco, 1992, (2), PP: 1-3***

